

Demum quæstio hæc, magni hodie nominis, a nobis idcirco maxime discussa pluribus est, ne doctis hac in re imperiti, sciolis contemptibiles videremur, atque ut pro viribus obniteremur contra torrentem falsorum noxiarumque principiorum, quibus hoc ævo juvenus academica, præsertim in *exteris scholis*, male imbuta redditur non raro sinceritatis nescia, inhians voluptati, sui immemor, cæli Deique oblita, legum omnisque disciplinæ impatiens, religionis incuria, verecundiæ inimica.

ARTICULUS V.

DE IMMUTABILITATE LEGIS NATURALIS.

21. *Nota.* Mutationem legis quidam discernunt in *formalem ac propriam*, ut dum materia manente eadem tollitur obligatio legis: et in *materialem ac impropiam*, ut dum non tam lex ipsa, quam ejus objectum mutatur, ita ut non sit amplius materia legis. Pauci quidam veteres opinati sunt, posse Deum absolute dispensare in omnibus præceptis naturalibus, quin et totam hanc legem abrogare: sed hæc opinio plane abolita est. SCOTISTÆ docent, Deum in lege naturali dispensare posse, at solum circa præcepta secundæ tabulæ, excepto mendacio: verum hæc doctrina videtur manifeste contraria Doctori Angelico et communi sententiæ TT.

Alii non pauci etiam graves DD. dicunt, circa legem naturalem *impropiam ac materialem* mutationem tunc fieri posse, quando ejus materia dependet a dominio et potestate Dei vel hominis, uti vita, corpus, fortunæ, conventiones, pacta et contractus, non vero *propriam et formalem*, scilicet in iis, quæ intrinsece mala sunt, ita ut per nullius dominium aut potestatem coonestari possint; atque ideo distinguunt jus naturæ in *absolutum* absolute immutabile, quod ea præcipit vel prohibet, quæ semper et in omnibus circumstantiis sunt intrinsece bona vel mala, e. g. amarè Deum, blasphemare etc., et in *conditionatum* saltem improprie mutabile ac dispensabile, quod in certis duntaxat circumstantiis et sub certis conditionibus obligat, v. g. non occides, in quo Deus cum Abrahamo dispensavit.

Verum tametsi hic modus loquendi majoris claritatis gratia nonnunquam adhiberi possit; tamen minus in re tanta accuratus plerisque non probatur; hinc

22. *Dico.* Lex naturalis sive præceptiva, sive prohibitiva est *absolute* immutabilis ac indispensabilis.

Prob. Inferior non potest dispensare in lege superioris, et homo contra ordinationem Dei utique nihil valet: ad hæc si homo derogare posset legi naturali, suum fundamentum ac consecutive seipsum destrueret, cum lex naturalis fundamentum sit juris humani; ergo nequit homo dispensare in lege naturæ; imo nec *Deus*, quia dispensare aliquem in lege naturali, est eidem permittere, ut faciat aliquid lege naturali prohibitum, scilicet, ut licite agat contra legem manentibus omnibus circumstantiis, in quibus lex ceteroqui viget ac obligat: atqui hoc Deus non potest; ergo. *Prob. min.* Quod per præcepta *affirmativa* legis naturalis præcipitur, est antecederet ad legem

ex natura sua radicaliter bonum, rectæ rationi, rectæque constitutioni naturæ rationalis ad finem suum, et perfectionibus divinis congruum; quod vero per præcepta *negativa* prohibetur, est antecederet ad legem, intrinsece, ex natura sua malum, turpe, rectæ rationi et constitutioni naturæ rationalis difforme, pugnatque cum perfectionibus divinis: atqui Deus non potest permittere, ut omissio actus taliter præcepti, aut actio taliter prohibita, manentibus omnibus circumstantiis, in quibus lex viget ac obligat, fiat licita, quia juxta Apost. 2. Tim. 2. 13. *Deus fidelis permanet, negare seipsum non potest*, adeoque sicut necessario vi sapientiæ, providentiæ, aliarumque perfectionum tales leges tulit, ita ab earundem obligatione neminem eximere potest; ergo.

Dixi, *absolute immutabilis*; unde sequitur, proprie loquendo, nullum dari jus naturæ *conditionatum*, neque mutationem legis naturalis *materialem* ita, ut actio, quæ est objectum sive materia legis naturalis, possit extrahi e jure naturali: nam cum omnis lex naturalis tantum respiciat suum objectum sub illis determinatis circumstantiis, sub quibus est *intrinsece bonum vel malum*, sicut lex ipsa semper manet eadem, ita etiam ejus objectum semper manet idem; proin nequidem materialis et impropria mutatio, aut dispensatio possibilis est, semper manente ratione hac specifica *intrinsece boni et mali*. Si quid vero hanc rationem specificam non participat, uti fit in iis casibus, in quibus dedit jus in vitam, fortunas, corpora: id nunquam fuit objectum legis naturalis; ergo nec ab illo extrahi potest. *Conf.* Deus non potest facere ex *impossibili possibile*, aut contra, quia utrumque habetur ab intrinseca rerum convenientia vel disconvenientia; ergo nec ex *inhonesto honestum*, aut contra, quia honestas vel inhonestas intrinseca ab ipsa objectorum natura desumitur.

23. *Obj. I.* Lege naturæ bona omnia erant communia, omnesque homines liberi; attamen introducta est *bonorum divisio, proprietas et servitus*; ergo lex naturæ mutationem subiit.

R. D. A. Omnia bona erant communia lege naturali positive præcipiente N. non statuente contrarium, sed negative se habente C. uti nec *libertas hominum*, nec *bonorum communio* lege naturali præcepta, ita nec *servitus*, nec *bonorum divisio* prohibita fuerant, adeoque hæc salva lege naturali poterant ex rationabili causa introduci. Ad hæc non hic intervenit lex naturalis proprie aut præceptiva aut prohibitiva, sed duntaxat permissiva, quæ non tam lex est, quam silentium legis.

Inst. 1. De jure naturæ valent *fidejussio mulieris, mutuum filii-familias, contractus pupilli* vel *minoris* sine consensu tutoris vel curatoris initus: item *testamentum, electio, alienatio rerum Eccl.* sine solemnitatibus, quæ tamen omnia per leges humanas irritantur; ergo.

R. D. A. Valent de jure naturæ positive et absolute illos validante aut præcipiente, ut pro validis habeantur N. valent negative, lege naturali indifferenter se habente ad illorum valorem C. Lex naturalis dicat, fidem datam servandam, et contractum valide initum implendum esse; an vero hic et nunc fides sit valide data, an valide initus contractus, non decernit positive et absolute, sed magistratibus pro sua divinitus concessa potestate decernendum relinquit, uti patet in matrimonio clandestino.

Inst. 2. Retinere rem alienam invito domino, est contra jus naturale: sed hoc facit licitum *lex præscriptionis*; ergo.

R. N. m. quia res legitime præscripta non manet aliena, utpote cujus dominium respublica transtulit in *præscribentem* ob bonum commune, ne dominia rerum semper sint incerta, continuæ lites etc.; quamvis enim Principis potestas se non extendat ad auferenda subditis sua jura ac bona, cum non habeat plenum rerum singularum dominium proprietatis; habet tamen Princeps a republica dominium altum et eminentiale, vi cujus potest de bonis subditorum disponere pro necessitate publica. Sic et Israelitæ, dum *vasa Ægyptiorum* auferunt Exod. 12., non abstulerunt rem alienam, sed suam, quippe cujus proprietatem Deus in eos transtulerat; neque Ægyptii poterant esse rationabiliter inviti, quia Israelitæ proprietatem acceperunt a supremo rerum omnium domino, qui illam dare potest, quando et cui vult; itaque lex naturalis non fuit immutata, cum Deus non fecerit, ut *furtum* esset licitum, sed tantum ut *furtum* non esset, adeoque non comprehenderetur sub lege naturali, quæ solum prohibet *furtum* semper et pro omni casu intrinsece malum.

Inst. 3. Qui tulit legem, legem abrogare aut certe in ea dispensare potest; ergo Deus legem naturalem quam tulit mutare potest.

R. D. A. nisi lex fundetur in intrinseca proportione et connexione actus imperati cum natura rationali, aut in intrinseca repugnantia actus prohibiti cum eadem natura C. quando lex ita fundatur *subd.* homo legislator potest legem abrogare aut mutare C. legislator Deus N. Homo si rem naturæ lege prohibitam et ipse prohiberet, posset auferre sanctionem, quia homini non inest necessitas, sive ex *perfectione naturæ*, sive ex *generali providendi cura*, ea omnia lege vetandi quæ per se turpia sunt: secus Deo. Porro *lex humana* de se fertur libere contra materiam intrinsece nec malam, nec bonam, potest desinere ejus finis, possunt occurrere rationabiles causæ eam immutandi: contraria omnia conveniunt legi naturali, qua Deus creaturam rationalem quam libere condidit necessario gubernat, ut provide ac sapienter eam gubernet.

24. *Obj. II.* Deus sæpe jam dispensavit in lege naturali, e. g. cum Abrahamo in præcepto, *non occides*, Gen. 22.; cum Samson in *suicidio*, Jud. 16., et cum Israelitis in præcepto *non fænerandi*, Deut. 23. 19.; ergo.

R. Ad 1. N. A. Lex naturalis tantum prohibet *homicidium injustum*: sed occidere filium jubente supremo vitæ Domino, nullam dicit injustitiam, insignem vero obedientiam; ut ergo Deus dicatur dispensasse in lege naturali, debuit occisionem *injustam*, quæ sola est objectum juris naturalis, facere licitam, id est, sub ea ratione licitam, sub qua vetatur lege naturali, quod nunquam factum, nec fieri potest.

Ad 2. Idem dicendum, quia Samson ex speciali Dei instinctu se et alios interfecit, uti docent S. Aug. et D. Thom. Atque hinc etiam liquet quomodo liceat judici reos morte plectere, ac seipsum defendere defensione occisiva, servato moderamine inculpatae tutelæ, quin dispensetur in lege naturali.

Ad 3. N. A. Nam usura *formaliter* sumpta est mutuatio cum pacto accipiendi aliquid supra sortem præcise ratione mutui, et *objective* sumpta est lucrum immediate ex mutuo proveniens; ut ergo Deus dispensaret in lege *non fænerandi*, deberet concedere, ut mutuatio cum tali pacto esset licita, et tale

lucrum præcise *vi mutui*, ex re aliena licite acciperetur: hoc autem Deus non concessit, quia usuras Judæis non permisit *absolute*, sed tantum *relative*; scilicet ad hostes vel jam expugnatos, vel eos qui terram promissionis a Deo universi domino Judæis concessam, tanquam injusti possessores detinebant, adeoque non tanquam *lucrum ex re aliena*, sed sua, ita ut Deusposito mutuo, ceu mera conditione, daret Israelitis dominium rei stabile; prout de facto etiam in Germania, Respublica transtulit quincunces, eorumque dominium in mutantem, sicut in præscriptione. Juxta D. Thom. 2. 2. q. 78. a. 1. ad 2. hoc Judæis non fuit concessum tanquam *licitum*, sed duntaxat *permisum* ad majus malum evitandum.

Inst. 1. Præcepta *non mentiendi*, *non fornicandi*, *non adorandi falsos Deos*, sunt naturalia: sed in *primo* fuit dispensatum cum obstetricibus Ægyptiis, quarum adeo mendacium Deus præmiavit, ædificando eis domos, Exod. 4. 21. In *secundo* cum OSEA, cui mandavit Deus, ut sumat sibi uxorem fornicariam, et faceret sibi filios fornicationum, Osee 1. In *tertio*, cum 4. Reg. 5. permisit NAAMAN SYRO, adorare RHEUMON, idolum Damascenorum; ergo.

R. N. m. Nam 1º *obstetrices Ægyptiæ* ex intentione bona, misericordia et timore Domini masculis Hebræorum ad necem a Pharaone destinatis procedere voluerunt, sed medio illicito, nimirum *mendacio*; intentionem bonam remuneratus est Deus præmio temporali, mendacium non probavit, nec quoad illud dispensavit; ita S. Aug.

2º. Deus non præcepit aut permisit, ut OSEAS accederet ad non suam ac fornicaretur, sed ut fornicariam publicam duceret in uxorem; ita S. Hier. scribens in hunc locum: *Quanto illa sordidior est, tanto Propheta patientior, qui talem duxit uxorem*, et S. Aug.: *Quid inimicum fidei christianæ, si meretricis relicta fornicatione in castum conjugium copuletur?* Ipsius autem filii quamvis legitimi vocantur *fili fornicationum*, vel quia ipsis adhæsit macula matris, infamis antea meretricis, vel quia filios a fornicaria genitos Propheta adoptavit, ut innuunt hebræi et græci Codices, in quibus legitur: *Sume tibi uxorem et filios fornicationum*. D. Thom. 2. 2. q. 154. a. 2. ad 1. dicens: OSEA non peccavit, fornicando ex mandato divino; ibidem seipsum explicat his verbis: *nec talis concubitus proprie fornicatio dici debet, quamvis fornicatio nominetur, referendo ad cursum communem*. S. BERN. dicit quidem, fuisse flagitium, si non excusasset factum auctoritas imperantis; at respondent alii fuisse verum matrimonium, ac ideo solum OSEAM indignuisse dispensatione, quia prohibitum erat sacerdotibus et levitis ducere scortum vel repudiatum.

3º. NAAMAN SYRO tantum ab ELISEO declaratum fuit, quod ante idolum procumbere mere ad sustentandum Regem idoli adoratorem, id quod NAAMANIS officium erat, non sit idoli adoratio, ac proin licite illum ex hoc præcise sine genuflectere coram idolo. Juxta alios verba ELISEI, *vade in pace*, videntur tantum significare permissionem et voluntatem orandi pro NAAMANE, si forte peccaret.

Inst. 2. Deus dispensavit cum Patriarchis V. T., permittendo iis *polygamiam*, quæ est lege naturali vetita; ergo.

R. N. A. *Polygamia* jure naturali prohibita est accessus ad plures non suas, videlicet traditio juris quod tradens non habet; hanc vero Deus lici-

tam non fecit, quod facere debuisset, si vere in *polygamia* dispensasset: cum enim dominium supremum sicut in vitam et fortunas, ita et in corpora hominum habeat, potest utique dare uni viro jus in plura corpora, et pluribus fœminis jus in corpus unius viri. Tale jus in corpora dedit Deus in V. T., proinde licitam non fecit illam *polygamiam*, quæ est accessus ad plures non suas, aut quæ est traditio juris quod tradens non habet, adeoque lege naturali prohibitam, sed illam quæ lege naturali nunquam fuit prohibita, scilicet quæ sit accessus ad suas, aut traditio juris quod tradens habet. Tale jus cum Deus in N. T. non concedat, *polygamia* nunc suo modo prohibita est lege naturali, ita ut matrimonium *ratum* cum pluribus foret attentata traditio juris quod non existit: et *consummatum* cum pluribus foret accessus ad non suas, adeoque verum adulterium.

Idem fere dicendum de matrimonio in *primo gradu consanguinitatis lineæ rectæ*, e. g. patris cum filia, quod semper jure naturali fuit prohibitum, cum in hac providentia nunquam dederit jus patri in corpus filiæ, licet in alia fors providentia illud *absolute* dare potuisset, si necessitas propagationis humanæ id postulasset; atque hoc quidem pro casu, quo soli in mundo existerent, facile concedunt auctores, quin tunc dispensaretur in lege naturali, qua solum prohibetur conjunctio patris cum filia tanquam non sua, id quod Deus in casu non faceret licitum.

Inst. 3. Blasphemia, odium Dei, mendacium sunt pro omni casu et omnibus circumstantiis semper absolute prohibita; ergo etiam furtum, homicidium, polygamia.

R. N. *supp.* quod furtum, homicidium, polygamia aut quidquam aliud possit fieri licitum sub ea ratione, sub qua prohibetur a jure naturali; nam sicut *blasphemia* et *mendacium* pro nullo casu nullisque circumstantiis possunt fieri licita, sic neque homicidium *injustum*, furtum et adulterium *proprie* dictum; hoc ergo solum est verum, quod non omne homicidium, sed tantum *injustum*, non omnis occupatio rei, sed tantum *alienæ*, non omnis accessus ad fœminam, sed tantum ad *non suam*, jure naturali prohibita sint. Itaque cum Deus facere possit, dando jus in vitam, fortunas, corpora, ut homicidium non sit injustum, ut res non sit aliena, ut fœmina sit uxor viri, sicque ista non sint objectum legis naturalis; hinc sequitur, materiam harum legum complecti duas quasi species, quarum una semper et pro omnibus circumstantiis, altera nunquam sit lege naturali prohibita: geminas has species non habent sub se *blasphemia, mendacium* etc., sed semper repugnant perfectionibus divinis, *mendacium* veracitati, *blasphemia* et *odium Dei* ejus bonitati, ac proin semper sunt objectum legis naturalis prohibentis.

Inst. 4. Indissolubilitas matrimonii est juris naturalis, et judæis tamen omnibus permisit Deus, Deut. 24. dissolutionem matrimonii per *libellum repudii*; ergo.

R. 1°. Cum S. THOMAS: dissolutio matrimonii per *libellum repudii* non fuit permessa judæis tanquam licita, sed duntaxat tolerata ad evitandum majus malum, occisionem uxoris exosæ: neque judæos, qui sic dimiserint suas uxores, fuisse excusatos a peccato, sed tantum a pœna juxta leges infligenda, id quod Christus significavit, Matth. 19. 8. dicens: *Moses ad duritiam cordis vestri permisit vobis dimittere uxores: ab initio autem non fuit sic; addit*

vero S. Doctor probabile esse, quod repudium judæis licitum quoque fuerit, et jam communius docetur; unde

R. 2°. N. *supp.* quod contractus matrimonialis sit præcise spectata lege naturali *omnino indissolubilis*, quod negat BELLARMINUS, et fuse probat SANCHEZ citans pro se D. THOMAM, S. BONAV., pluresque auctores gravissimos; et hac responsione ruit totum fundamentum.

R. 3°. *Tr. supp. N. A.* quod Deus permittendo *libellum repudii* dispensaverit in lege naturali, sed uxori in iis casibus secundum legem permissis repudiate jus ademit in corpus mariti, et sustulit jus mutuum illorum conjugum; sicut in polygamia jus dedit marito in plura corpora: ut vero Deus dicatur dispensasse, debuisset facere licitum, ut vir stante mutuo jure in corpora dimitteret uxorem, quod Deus non fecit.

25. *Obj. III.* In lege naturali sæpe dispensatur potestate humana; ergo magis Deus poterit dispensare. *Prob. A. Votum et juramentum* naturaliter obligant ad servandam Deo fidem: sed in his dispensat Pontifex; ergo.

R. N. *m.* Quamvis Papa dispensare possit in *voto* et *juramento*, tamen dispensare non potest in lege naturali, cum facere non possit, ut stante *voto* aut *juramento* non detur obligatio naturalis, quod requiritur, ut dicatur dispensare in lege naturali; Pontifex ergo tantum *vi jurisdictionis*, quam ut Christi vicarius habet in voluntates hominum quoad sacra sibi subjectas, rescindit et retractat actum voluntatis, quo quis vovit aut juravit; fere sicut pater *vi potestatis dominativæ* irritat vota et juramenta filii vel impuberis, cujus voluntas est subjecta patri, vel puberis in patria potestate constituti, cujus non quidem voluntas, actiones tamen, quæ rem familiarem et curam patris attingunt, patri subjiciuntur; in his quippe casibus non mutatur lex naturalis, quæ nunquam exigit obligationem *voti* quod edidit talis filius dissentiente patre, sed ipsum votum vel juramentum cessat, sicut quando ejus materia fit impossibilis, vel non amplius est de bono meliore.

Inst. 1. Jus naturale condendi pro arbitrio *testamenti*, et *matrimonii* ex mutuo consensu contrahendi, coarctatur humanis legibus quæ jubent, *testamentum* ac *matrimonium* esse irrita, nisi certæ adsint conditiones; ergo leges humanæ possunt aliquid detrahere de jure naturæ.

R. D. C. detrahere de jure, prout significat concessam a natura potestatem C. prout naturalia præcepta significat N. Cavenda hic æquivocatio: Jus naturæ nunc sumitur pro *principiis* ac *præceptis naturalibus*, nunc pro *facultate* quæ naturali lege conceditur aut relinquitur: hæc per leges humanas tolli vel imminui potest a superiore potestate, ita postulante bono communi, cui privatorum jura cedere exigit eadem natura; illa immutari nequeunt.

Inst. 2. *Contrahentes* mutuo consensu, *lesus* per remissionem injuriæ, *promissarius* rem jurato promissam aut repudiando aut remittendo, tollunt obligationem naturalem; ergo dispensant in jure naturali.

R. N. C. Non ideo dispensant in lege naturali: sed sicut libere contractum inierunt, ita mutuo iterum consensu eundem tollunt, quo facto *per se* cessat obligatio naturalis. Pariter *per se* cessat obligatio satisfactionis pro injuria, vel debitum rei jurato tibi promissæ, si sponte remittas, quia juramento hæc est imbibita conditio: *nisi alter remittat*; et lex naturalis solum

obligat ad satisfaciendum pro injuria non remissa, sicut pro alio debito non remisso: nam condonata injuria vel debito, tollitur materia legis naturalis, et sic ipsa etiam lex cessat.

Inst. 3. Pontifex dispensat circa *residentiam personalem Episcoporum*, uti et in *decimis* et *immunitate ecclesiastica*, circa *pluralitatem beneficiorum*, et in *matrimonio rato*, quæ tamen omnia juris naturalis sunt; ergo.

R. Ad 1. Papa dum dispensat super *residentiam Episcoporum*, quæ juxta CONCILIIUM TRID. Sess. 23. c. 1. de Ref. videtur *naturaliter* obligare, solum declarat, in istis circumstantiis jus naturæ illam non præcipere: si enim presentia Pastoris gregi sit absolute necessaria, et gravior Ecclesiæ necessitas absentiam non exigat, pro tali casu Papa dispensare non potest; adeoque solum dispensat, ut possit *Episcopus* per alium exercere curam animarum, ut loco *decimarum* alio modo provideatur parochis, ut clericus subiaceat *potestati laicæ* in iis, in quibus jure tantum ecclesiastico exemptus ab ea fuit.

Ad 2. *Pluralitas beneficiorum* in circumstantiis necessitatis aut majoris utilitatis Ecclesiæ, pro quo solum casu dispensatur, non est lege naturali prohibita.

Ad 3. Papa non nisi gravissimis de causis dispensans super *matrimonium ratum* vel sequitur sententiam illorum qui docent, *matrimonium* hoc non esse indissolubile de jure naturæ, vel illorum qui censent esse quidem indissolubile jure naturali privata nempe auctoritate, non publica et delegata Papæ a Christo in bonum animarum et Ecclesiæ.

Inst. 4. *Bonum animarum* et conveniens *Ecclesiæ regimen* nonnunquam exigunt relaxari leges naturæ; ergo id Ecclesiæ concessit Deus.

R. D. A. Relaxari leges naturæ, quæ non præsupponunt liberos actus humanæ voluntatis *N.* quæ præsupponunt *subd.* exigunt relaxari, h. e. mutari posse materiam *Tr.* legis ipsius vim infringi, restringi, imminui *N.* Promissio, contractus etc. sunt actus liberi humanæ voluntatis, in quos datur potestas superioris; illis ergo, quia reipublicæ aut subditorum utilitati contrarii sunt, a superiore rescissis, cessat lex et obligatio legis. Quædam vero præcepta naturalia versantur in materia, quæ a nullo antecedente actu voluntatis humanæ pendeat, uti lex vetans *idolatriam*, *mendacium* etc.; harum obligatio relaxari nequit, quia nec præcepta nec præceptorum materia mutari possunt.

Inst. 5. Glossa in illud Eccli. 17. 9. *Addidit legem vitæ et disciplinæ*, dicit legem litteræ, quantum ad *correctionem legis naturalis*, esse scriptam; ergo. *D. Thom.* autem q. 94. a. 3. ait, posse legem naturalem *mutari* ob speciales causas impediens ejus observationem.

R. Cum *S. THOMAS* hic: lex litteræ dicitur scripta ad correctionem legis naturalis, vel quia per legem scriptam *suppletum* est, quod legi naturali deerat, uti patet in cultu divino, qui per varias leges tum divinas *V.* et *N. T.*, tum humanas varie determinatus fuit, quin substantia cultus mutaretur: vel de eo, quod lex naturalis in cordibus aliquorum, quantum ad aliqua *corrupta* fuerit in tantum, ut existimarent bona, quæ naturaliter mala sunt: et talis corruptio correctione indigebat. Porro *S. THOMAS* loquitur de mutatione legis improprie dicta, cujus hoc exemplum dederat in priori articulo: dum quis *rem a se depositam* reposcit, ut ea in patriæ perniciem abutatur, reddenda illi non est: perversi enim finis ac periculi circumstan-

tia efficit, ut is casus a lege *reddendi depositi* excipiat. Neque ea exceptione immutatur ea lex, in qua continetur ipsamet exceptio, ut statim patescit, si pro enuntiatione hac generaliori: depositum reposcenti restitue, ponatur accuratior illa: depositum *rationabiliter* reposcenti restitue.

26. *Observa I.* In casu, quo dantur plures leges affirmativæ sibi *invicem contrariæ*, e. g. lex succurrendi patri et simul alicui extraneo in extrema necessitate, reipublicæ aut alicui privato, ita ut nequeas utrique succurrere, tantum obligat *lex fortior*, et altera, quæ impleri non potest, nunquam extitit pro tali circumstantia, cum leges affirmativæ non obligent ad semper; hinc lex naturalis *fortius* obligat in necessitate spirituali, quam corporali, erga patrem, quam extraneum, reipublicam, quam civem. Præterea non datur in lege naturali *epikeia proprie talis*, quæ sit emendatio legis, ubi deficit propter universale, quia lex naturalis fertur ab ipso Deo, et promulgatur per rectam rationem, adeoque non indiget correctione: nec prohibet aut præcipit universaliter pro omnibus circumstantiis, sed tantum pro iis, in quibus objectum est intrinsece bonum vel malum; impossibile autem est, ut objectum intrinsece bonum fiat malum, aut contra: quod si fiat mutatis circumstantiis, tale objectum nunquam fuit materia legis naturalis. Datur autem *epikeia improprie talis*, tum quia Christus ipse Matth. 5. legem naturalem explanavit, tum quia juxta constantem traditionem Ecclesia ex potestate sibi divinitus concessa omnes hucusque controversias circa sensum legis naturalis diremit.

27. *Observa II.* Lex naturalis *irritans* datur: 1º. quando *materia* actus vel contractus est *impossibilis*, aut intrinsece et perpetuo turpis, ut si promittas mentiri, furari, aut sub conditione turpi v. g. deflorationis contrahas: ad impossibile enim et intrinsece inhonestum obligatio non datur. Aliud est de contractibus, qui tantum ratione circumstantiæ extrinsecæ turpes sunt, v. g. contractus initi ex ira, avaritia, aliave passione, quin et venditio secunda traditione secuta, matrimonium initum cum voto castitatis, aut stantibus cum alia sponsalibus. 2º. Quando ex parte *contrahentis*, agentis aut disponentis deest potestas aut capacitas naturaliter requisita ad valide operandum, ut si disponas de re, cujus non es dominus, si agas in amentia, ebrietate etc., si contrahas inductus dolo substantiali, vel errore, vel coactione absoluta. 3º. Quando deest aliquod *constitutivum* per se requisitum ad naturam ipsius actus, e. g. merx, pretium, mutuus consensus in contractu etc. Atque horum omnium fundamentalis ratio est recta constitutio reipublicæ humanæ, et sapiens ac provida gubernatio divina; quippe inordinatum foret, si actus substantialiter defectuosus, vel sine libertate, potestate et advertentia positus, moralem obligationem induceret; ideoque non solum *prohiberi*, sed et *irritari* debebant a lege naturali.